

ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΙ Η ΒΑΡΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ

ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

Ο νέος βιομηχανικός καπιταλιστικός κόσμος που αναδύονταν στην Ευρώπη από τους ναπολεόντειους πολέμους και μετά δεν χωρούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τις ευρωπαϊκές κτήσεις της. Το γεγονός αυτό ήταν από τα λίγα στα οποία συμφωνούσαν οι περισσότερες μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες αναδύονταν τότε στη σύγχρονη μορφή τους. Το όνομα που έλαβε αυτή η συναίνεση ήταν «Ανατολικό Ζήτημα»: η Οθωμανική Αυτοκρατορία έπρεπε να χάσει το ευρωπαϊκό, δηλαδή βαλκανικό, κομμάτι της. Το ζήτημα ήταν βέβαια ποιος ή ποιοι θα επωφεληθούν από τη συρρίκνωση των οθωμανών.

Το «Μακεδονικό Ζήτημα», με τη σειρά του, ήταν ένα σημαντικό κομμάτι του «Ανατολικού Ζητήματος». Τα γεωγραφικά όρια της Μακεδονίας, όπως αυτή γινόνταν αντιληπτή τον 19ο αιώνα, περιλάμβαναν ένα κομβικής σημασίας λιμάνι, τη Θεσσαλονίκη, καθώς και τις στρατηγικά μεγάλης σημασίας παραλιακές περιοχές του Βορείου Αιγαίου. Ήταν προφανές σε όλους τους εμπλεκόμενους στα Βαλκάνια, ότι το μακεδονικό ζήτημα δεν ήταν απλά η κατοχή μιας -γεμάτης βάτους- αγροτικής και κτηνοτροφικής περιοχής της υπό διάλυση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά μιας περιοχής που θα προσέφερε στρατηγική ισχύ στα Βαλκάνια και θαλάσσιους δρόμους προς τα στενά του Βοσπόρου. Last but not least: η κατοχή της Μακεδονίας, αλλά και της Θράκης, ήταν απαραίτητες προκειμένου να αξιώνει κάποιος την κατοχή του Αιγαίου.

Από το 1850 και μετά, οι ενδείξεις άρχισαν να γίνονται βεβαιότητες για τα νεότευκτα βαλκανικά κράτη. Κι οι βεβαιότητες αυτές τροφοδότησαν τις αντίστοιχες ιμπεριαλιστικές βλέψεις. Το βασίλειο της Σερβίας άρχισε να συγκροτεί τη στρατηγική της Μεγάλης Σερβίας. Η Ελλάδα άρχισε να φτιάχνει τη Μεγάλη Ιδέα. Το γεγονός όμως εκείνο που θα άνοιγε το Μακεδονικό Ζήτημα ήταν η δημιουργία του βουλγαρικού κράτους μετά τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου το 1878. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη συνθήκη, η οποία δεν ίσχυσε τελικώς ποτέ, η Βουλγαρία έπαιρνε όλα τα εδάφη από τον Δούναβη ως το Αιγαίο. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, φοβούμενες την επέκταση της ρωσικής επιρροής μέσω της Βουλγαρίας ως τη Μεσόγειο, απέτρεψαν την εφαρμογή αυτής της συμφωνίας και με τη συνθήκη του Βερολίνου περιόρισαν δραστικά τις βουλγαρικές βλέψεις.

Κάπου εδώ ξεκινά για τα καλά το Μακεδονικό Ζήτημα. Το βουλγαρικό κράτος ιδρύθηκε έχοντας ως στόχο τη δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας από τον Δούναβη ως το Αιγαίο και την Μακεδονία, όπως προέβλεπε η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Το σερβικό κράτος από τη μεριά του, αμφισβητούσε πολλές από τις βουλγαρικές βλέψεις στη βαλκανική ενδοχώρα, ενώ επιζητούσε έξοδο στη θάλασσα κυρίως προς την Αδριατική. Τόσο η Σερβία όσο κι η Βουλγαρία βρίσκονταν υπό την προστασία της Ρωσίας, αλλά είχαν μία εντελώς διαφορετική αντίληψη για το μέλλον των Βαλκανίων. Το ελληνικό κράτος από τη μεριά του, συνειδητοποίησε ότι δεν επρόκειτο να υπάρξουν άλλες ειρηνικές προσαρτήσεις στην επικράτειά του - όπως εκείνη της Θεσσαλίας το

1881. Οτιδήποτε επρόκειτο να κερδηθεί, θα κερδιζόταν με πόλεμο.

Η κοινωνική κατάσταση στη γεωγραφική περιοχή της Οθωμανικής Μακεδονίας περιέπλεκε τα πράγματα. Η Μακεδονία ήταν ένα μωσαϊκό γλωσσών, κουλτούρων και θρησκειών με «ρευστή» εθνική συνείδηση. Αν και υπήρχαν πολλά κομμάτια του μακεδονικού πληθυσμού τα οποία εξαρχής πήραν το μέρος μιας εκ των τριών βαλκανικών δυνάμεων, ένα μεγάλο κομμάτι του μακεδονικού πληθυσμού δεν στρεφόταν ξεκάθαρα προς κάποιον - αν κι η γλώσσα το έφερνε κοντά στις βουλγαρικές βλέψεις. Οι σλαβόφωνοι μακεδόνες μιλούσαν μία γλώσσα που έμοιαζε περισσότερο με τη βουλγαρική και πολύ λιγότερο με τη σερβική, ενώ αποτελούσαν την πλειοψηφία σε μία ευρεία ζώνη της ηπειρωτικής Μακεδονίας από τη Φλώρινα ως τη Δράμα. Ήταν ως επί το πλείστον φτωχοί αγρότες και κτηνοτρόφοι. Οι πληθυσμοί αυτοί τέθηκαν στο στόχαστρο κυρίως της ελληνικής και της βουλγαρικής πολιτικής.



Για το ελληνικό κράτος οι επιλογές ήταν δύο: είτε αφομοίωση των πιο φιλικών προς αυτό κομματιών των σλαβόφωνων μακεδόνων, είτε τρομοκρατία και εθνοκάθαρση της περιοχής. Όπως αποδείχτηκε, η δεύτερη επιλογή αντικειμενικά κυριάρχησε. Για το βουλγαρικό κράτος, οι ντόπιοι μακεδόνες ήταν αλύτρωτοι βούλγαροι. Κάποιοι από τους σλαβόφωνους μακεδόνες ενστερνίζονταν αυτή την αντίληψη, άλλοι πάλι άρχισαν να αντιλαμβάνονται τη βουλγαρική πολιτική ως προσπάθεια βίαιης προσαρτήσης των περιοχών τους κι άρχισαν να αναπτύσσουν την ιδέα της αυτόνομης Μακεδονίας. Η εσωτερική διαμάχη μεταξύ βουλγαρόφιλων μακεδόνων και μακεδόνων που επιζητούσαν ένα αυτόνομο κράτος χαρακτήριζε όλη την πρώτη περίοδο του Μακεδονικού Ζητήματος.

Η ιστορική διαδικασία τεμαχισμού μιας πολυφυλετικής και πολύγλωσσης περιοχής, όπως η Μακεδονία, ανάμεσα στη Βουλγαρία, την Ελλάδα και τη Σερβία, βασίστηκε στην προπαγάνδα, τη μυθολογία, τα εξωφρενικά ψεύδη και πάνω από όλα στο αίμα και τις διώξεις εις βάρος των κατοίκων της περιοχής από έμμισθους παρακρατικούς και φασίστες. «Τη νίκη στα Βαλκάνια θα την έφερνε ο Μακιαβέλης», έλεγε ο εθνικός ιδεολόγος Ιών Δραγούμης και πράγματι τέτοιου είδους μέθοδοι χαρακτήρισαν την πρώτη περίοδο των ανταγωνισμών στη Μακεδονία - ενόσω αυτή ήταν ακόμη υπό οθωμανική κατοχή.

Το ελληνικό κράτος γνώριζε ότι το μεγάλο του μει-



1879. Οι αντίπαλοι ιμπεριαλισμοί της Σερβίας, της Ελλάδας και της Βουλγαρίας. Στο κέντρο των διεκδικούμενων περιοχών βρίσκεται η Μακεδονία. Η χώρα με το παράξενο όνομα Wallachia, ελληνιστί «Βλαχία», είναι η μετέπειτα Ρουμανία.

1903. Με τις σκιασμένες γραμμές διακρίνονται τα επίκεντρα της εξέγερσης του Ίλιντεν, την ημέρα του Προφήτη Ηλία στις 2 Αυγούστου (παλαιό ημερολόγιο) του 1903. Στη Δυτική Μακεδονία η εξέγερση έφτασε στα νότια μέχρι την Καστοριά, ενώ τοπικού χαρακτήρα εξεγέρσεις γίνανε στην Έδεσσα, το Κιλίκι και τις Σέρρες. Η εξέγερση του Ίλιντεν είναι για το κράτος της Βόρειας Μακεδονίας το εθνικό της λίκνο. Για το βουλγαρικό κράτος είναι μία εξέγερση των βουλγάρων της Μακεδονίας. Για τους Έλληνες, αλλά και τους Σέρβους, η εξέγερση του Ίλιντεν ήταν ένα ανάθεμα της ιστορίας και μία προειδοποίηση για ακόμα πιο αποφασιστική πολιτική εθνοκάθαρσης. Θυμάστε που σε ένα μικρό κλάσμα της δημοσιότητας διέρρευσε μέσα στο 2018 η πρόταση για την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας του Ίλιντεν» μέχρι να θαφτεί εσπευσμένα ως παραχάραξη της ιστορίας;

ονέκτημα έναντι των βουλγάρων ήταν η γλώσσα. Για τον σκοπό αυτό προσπάθησε να μετατρέψει τη νεοελληνική γλώσσα στη lingua franca της Μακεδονίας: τη γλώσσα της διανόησης και των γραμμάτων, την κοινή γλώσσα συνεννόησης μέσα σε μία θάλασσα από διαλέκτους και γλώσσες. Η ίδρυση κι η ενίσχυση των ελληνικών σχολείων όπου και όπως ήταν εφικτό στη Μακεδονία, αλλά και γενικότερα στα Βαλκάνια, στόχευε στην άμβλυνση της βουλγαρικής γλωσσικής υπεροχής. Το νεότευκτο βουλγαρικό κράτος από την πλευρά του, χρησιμοποιούσε τη Βουλγαρική Εξαρχεία, την αυτόνομη δηλαδή βουλγαρική ορθόδοξη εκκλησία από το ελληνόφιλο Οικουμενικό Πατριαρχείο, ως πεδίο αναφοράς της πολιτικής του στην περιοχή.

Το 1893, ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη η μυστική οργάνωση VMRO (Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση, καμία σχέση με το ομώνυμο τωρινό κόμμα) με στόχο την απελευθέρωση της Μακεδονίας από τους Οθωμανούς. Εξαρχής, η οργάνωση αυτή τέθηκε στο στόχαστρο των βαλκανικών ιμπεριαλισμών. Η Βουλγαρία προσπαθούσε να την ελέγξει, η Σερβία κι η Ελλάδα να την συντρίψουν. Σημείο καμπής για το Μακεδονικό Ζήτημα συνιστά η εξέγερση του Ίλιντεν το 1903. Με σύνθημα «Η Μακεδονία στους Μακεδόνες», η εξέγερση αυτή, αν και σύντομα κατεστάλη από τους Οθωμανούς, αποτέλεσε έκτοτε το σημείο αναφοράς της ιστορίας των σλαβόφωνων μακεδόνων.

Για το ελληνικό κράτος, η εξέγερση του Ίλιντεν ήταν κάτι σαν ανεπίσημη κήρυξη πολέμου. Η ανάδειξη μιας πολιτικής και στρατιωτικής δύναμης από σλαβόφωνους μακεδόνες, με τη συνεργασία ή στήριξη του βουλγαρικού κράτους, ισοδυναμούσε με ευθεία αμφισβήτηση των ελληνικών σχεδίων για το Μακεδονικό Ζήτημα. Ταυτόχρονα όμως ήταν και μία ευκαιρία. Οι εχθροπραξίες στην Οθωμανική Μακεδονία μπορούσαν να αποτελέσουν το άλλοθι για την παραστρατιωτική εισβολή του ελληνικού κράτους. Αυτό που ακολούθησε αμέσως μετά την εξέγερση του Ίλιντεν, κατά την περίοδο 1904-1908, ονομάστηκε από την επίσημη κρατική αφήγηση «Μακεδονικός Αγώνας».

Ο «Μακεδονικός Αγώνας» ήταν η προσπάθεια εθνοκάθαρσης της περιοχής από σλαβόφωνους μακεδόνες και βούλγαρους κι εξόντωσης όλων όσοι αμφισβητούσαν την ελληνική ηγεμονία στην περιοχή. Περιλάμβανε κάθε είδους παρακρατική τυφλή βία, τρομοκρατία και μαζικές δολοφονίες. Οι περιβόητοι εχθροί, οι κομιτατζήδες της Μακεδονίας, όντας υποδεέστεροι αριθμητικά και οργανωτικά, δέχθηκαν ισχυρά πλήγματα από τους Έλληνες παρακρατικούς. Η επικράτηση των μακεδονομάχων έναντι των κομιτατζήδων ήταν συντριπτική. Κάτι που αποτυπώθηκε στη μεγάλη μετανάστευση που ακολούθησε: δεκάδες χιλιάδες σλαβόφωνοι μακεδόνες ή «βουλγαρίζοντες» σύμφωνα με την ορολογία του ελληνικού κράτους, κατευθύνθηκαν προς τη Βουλγαρία, ενώ περί τους 100 χιλιάδες μετανάστευσαν στις ΗΠΑ για να γλιτώσουν από τις σφαγές.¹

Το ελληνικό κράτος επέδειξε την περίοδο αυτή ιδιαίτερη ικανότητα στην οργάνωση, τον συντονισμό και τον έλεγχο των παραστρατιωτικών ομάδων που κατέσφαζαν στη Μακεδονία: σε αντίθεση με την αποτυχημένη και πρόχειρη στρατηγική του στον πόλεμο του 1897. Την ίδια στιγμή που εκπαιδευε, πλήρωνε κι έστελνε παρακρατικούς στη Μακεδονία, οργάνωνε και προσπαθούσε να συγκροτήσει τον τακτικό στρατό του, έτσι ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει στη βαλκανική σύγκρουση που ξεπρόβαλε στον ορίζοντα.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ: Η ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΚΑΤΑΚΤΗΤΙΚΗ ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Για το αγγλικό κράτος, την κυρίαρχη ναυτική δύναμη του πλανήτη στις αρχές του 20ου αιώνα, το Μακεδονικό Ζήτημα ήταν κατά κύριο λόγο συνυφασμένο με την ανάσχεση της ρωσικής καθόδου προς τη Μεσόγειο. Η ανεξέλεγκτη επέκταση του βουλγαρικού και σερβικού ιμπεριαλισμού, προς το Αιγαίο και την Αδριατική αντίστοιχα, αποτελούσε στο μυαλό των Άγγλων ένα σκαλοπάτι για την επέκταση των αδερφών σλάβων, των Ρώσων, προς τις θερμές θάλασσες. Μέχρι και το 1912 την ανάσχεση της ρωσικής καθόδου είχε αναλάβει η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία όμως δεν έχαιρε πλέον καμίας εμπιστοσύνης.²

Πρακτικά το 1912, σε μία εποχή όπου όλα τα ευρωπαϊκά κράτη προετοιμάζονταν για το σφαγείο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι βαλκανικοί ιμπεριαλισμοί αφέθηκαν να σφαχτούν μεταξύ τους με σκοπό τη μοιρασιά της Μακεδονίας. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν απασχολημένη σε έναν πόλεμο με τους Ιταλούς στη Βόρεια Αφρική και τα Δωδεκάνησα, όταν η Σερβία, η Ελλάδα, η Βουλγαρία και το Μαυροβούνιο υπέγραψαν ανά δύο μία βραχύβια λυκοσυμμαχία, γνωστή ως «Βαλκανικός Συνασπισμός», εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τον Οκτώβριο του 1912 ξεκίνησε ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος με τη συντονισμένη επίθεση σε όλα τα μέτωπα των λυκοσυμμάχων εναντίον των Οθωμανών.

Ενώσω οι σέρβοι κι οι μαυροβούνιοι ήταν απασχολημένοι με την απομάκρυνση των Οθωμανών από τις κοντινές περιοχές τους στα βόρεια, οι Έλληνες κι οι βούλγαροι κάνανε αγώνα δρόμου για το ποιος θα προλάβει να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη, τη στρατηγικά, οικονομικά και πολιτικά σημαντικότερη πόλη της Μακεδονίας. Ο βουλγαρικός στρατός, ο οποίος ήταν μακράν ισχυρότερος του ελληνικού, ήταν απασχολημένος με πολύνεκρες μάχες στην Ανατολική Θράκη, όπου αντιμετώπιζε τον κύριο όγκο του οθωμανικού στρατού. Με διαφορά ωρών έναντι του βουλγαρικού στρατού, ο ελληνικός στρατός κατέλαβε τη Θεσσαλονίκη τον Οκτώβριο του 1912, αποκτώντας έτσι ένα τεράστιο στρατηγικό πλεονέκτημα στη μοιρασιά της Μακεδονίας. Για τη βουλγαρική «μεγάλη ιδέα», η Μακεδονία ήταν νότια Βουλγαρία κι η ελληνική κατάληψη της Θεσσαλονίκης ισοδυναμούσε με εκ νέου κήρυξη πολέμου.

Εν τω μεταξύ, σιωπηρά, το ελληνικό ναυτικό κατέλαβε τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη ολοκληρώνοντας σχεδόν την κατοχή του Αιγαίου. Μόνο τα ιταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα μέινανε απ' έξω. Στην Ήπειρο, ο ελληνικός στρατός κατέλαβε τα Γιάννινα κι άρχισε να προελαύνει προς τη νότια Αλβανία, ενώ οι σέρβοι καταλάμβαναν τη βόρεια Αλβανία. Τον Μάιο του 1913, έληξε ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος και μαζί του η λυκοσυμμαχία εναντίον των Οθωμανών. Με τη Συνθήκη του Λονδίνου τερματίστηκαν οι εχθροπραξίες και προς μεγάλη απογοήτευση ελλήνων και σέρβων, δημιουργήθηκε το αλβανικό κράτος.

Το βουλγαρικό κράτος, το οποίο είχε τις περισσότερες απώλειες κι έδωσε τις σφοδρότερες μάχες εναντίον των οθωμανών, διέθετε ίσως τον ισχυρότερο στρατό στα Βαλκάνια, αλλά και το μεγαλύτερο έρεισμα στον ντόπιο πλειοψηφικό ακόμα σλαβόφωνο πληθυσμό της Μακεδονίας. Παρ' όλα αυτά, η μοιρασιά της Μακεδονίας άφηνε τους βούλγαρους πλήρως ανικανοποίητους τόσο απέναντι στους σέρβους, όσο κι απέναντι στους Έλληνες. Ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος, ο οποίος ξεκίνησε τον Ιούνιο του 1913, διήρκεσε μόλις λίγους μήνες: παρ' όλα αυτά ήταν



1912. Το ελληνικό κράτος μετά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο. Παρατηρήστε την καταγωγή του φασιστικού συνθήματος «σύννορα με τη Σερβία». Το ελληνικό κράτος προφανώς δεν ήταν ικανοποιημένο με την έκβαση του πολέμου. Η κατοχή του Αιγαίου ήταν έωλη όσο είχε δύο ανταγωνιστές απέναντί του: τον «από βορρά κίνδυνο» της Βουλγαρίας και των «εξ ανατολών» κίνδυνο της Τουρκίας, ενώ ταυτόχρονα διεκδικούσε τη λεγόμενη «Βόρεια Ήπειρο», δηλαδή τη Νότια Αλβανία. Οι σέρβοι πάλι, τραβούσαν κι αυτοί τα ζόρια τους. Το αλβανικό κράτος που δημιουργήθηκε με τη συναίνεση των μεγάλων δυνάμεων, απέκλειε τη Σερβία από τη θάλασσα. Η βόρεια Αλβανία ήταν πάντα κομμάτι της μεγάλης Σερβίας που ονειρεύονταν οι σέρβοι φασίστες.



1913. Τα βαλκάνια μετά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο και τη συντριβή της Βουλγαρίας που δέχθηκε επίθεση από όλους τους γείτονές της. Το βουλγαρικό κράτος, γνωστό και ως η «Πρωσία των Βαλκανίων» λόγω του σύγχρονου κι οργανωμένου στρατού του, κατάλαβε πολύ καλά έναν κανόνα των Βαλκανίων: μόνο του ένα φιλόδοξο κράτος της περιοχής είναι προορισμένο να συντριβεί.



1915. Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Το βουλγαρικό κράτος επιμένει στην απόκτηση πρόσβασης στη θάλασσα.



1919. Τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου. Όλη η παραλιακή Μακεδονία κι η Δυτική Θράκη τέθηκαν υπό ελληνική κυριαρχία. Το τίμημα του να είσαι από την πλευρά των ηττημένων του Μεγάλου Πολέμου ήταν ξανά καταστρεπτικό για το βουλγαρικό κράτος. Αντίθετα, οι Έλληνες που ήταν προσκολλημένοι στη συμμαχία με την κυρίαρχη ναυτική δύναμη, κατέκτησαν τη μερίδα του λέοντος της Μακεδονίας. Τα επόμενα χρόνια, με μία συντονισμένη πολιτική εποικισμού και διώξεων, το ελληνικό κράτος άλλαξε την εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού της Μακεδονίας. Ταυτόχρονα, η κρατικά κατευθυνόμενη εθνική αρχαιολογία προσπαθούσε επί δεκαετίες να ανακαλύψει «βεργίνες». Απώτερος σκοπός της σύνδεσης της Μακεδονίας με το αρχαιοελληνικό παρελθόν ήταν το τσιμεντάρισμα της ιδέας ότι «η Μακεδονία είναι μία και ελληνική».



1941-44. Καθ' όλη την περίοδο 1941-1944, το κομμάτι της ανατολικής Μακεδονίας μέχρι τον ποταμό Στρυμόνα κι όλη η Δυτική Θράκη πέρασε στα χέρια του συμμαχικού με τους ναζι κράτους της Βουλγαρίας, το οποίο εφάρμοσε με τη σειρά του πολιτική εθνοκάθαρσης στις εν λόγω περιοχές. Χιλιάδες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία κατέφυγαν στη γερμανική ζώνη κατοχής, δυτικά του ποταμού Στρυμόνα.

φονικότατος. Μάχες όπως αυτή του Κιλκίς-Λαχανά, η «εποποιία» του ελληνικού στρατού έναντι του βουλγαρικού, ήταν κάτι σαν κρέας για κανόνια και για τους δύο αντιπάλους. Το βουλγαρικό κράτος βρέθηκε απέναντι σε όλα τα βαλκανικά κράτη, συμπεριλαμβανομένων των Οθωμανών, και πήρε ένα βασικό βαλκανικό μάθημα: όποιος τα βάζει μόνος του με τους υπόλοιπους, είναι προορισμένος να συντριβεί.

Λίγους μήνες μετά την ήττα και τη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας, που σήμανε το τέλος του δεύτερου βαλκανικού σφαγείου, ξεκίνησε επισήμως ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος τον Ιούλιο του 1914. Το βουλγαρικό κράτος, που του είχε απομείνει μία στενή πρόσβαση στο Αιγαίο μέσω της Αλεξανδρούπολης, άλλαξε συμμάχους πηγαίνοντας αυτή τη φορά προς την πλευρά των γερμανών ελπίζοντας να ανακτήσει κάτι από τη Μακεδονία. Για μία ακόμη φορά όμως, βρέθηκε από τη λάθος πλευρά της ιστορίας και με το τέλος του Μεγάλου Πολέμου έχασε την οποιαδήποτε πρόσβαση στο Αιγαίο.

Δεκαπέντε χρόνια μετά την εξέγερση του Ίλιντεν το 1903, η Μακεδονία είχε διαμελστεί ανάμεσα στους βαλκανικούς ιμπεριαλισμούς. Η Ελλάδα πήρε τη μερίδα του λέοντος: ολόκληρη την παραλιακή Μακεδονία και περίπου το μισό της συνολικής έκτασής της. Η Σερβία πήρε ολόκληρη σχεδόν τη βόρεια Μακεδονία, δηλαδή την έκταση που καταλαμβάνει σήμερα το ακατανόμαστο κράτος. Οι βούλγαροι μέινανε με ένα ελάχιστο κομμάτι βόρεια των Σερρών και της Δράμας, τη Μακεδονία του Πιρίν. Χωρίς αμφιβολία ήταν ένας θρίαμβος για το ελληνικό κράτος κι η μεγαλύτερη κατακτητική του νίκη.

Το ελληνικό κράτος άλλαξε μορφή και σημασία. Με την προσάρτηση της Μακεδονίας και την ολοκλήρωση της κατάληψης του Αιγαίου (πλην των Δωδεκανήσων) μετατράπηκε σε μία ισχυρή βαλκανική δύναμη, διπλασιάζοντας την έκτασή του και αυξάνοντας σημαντικά τον πληθυσμό του. Μέσα από τις κατακτητικές μάχες για τη Μακεδονία προέκυψαν όλες οι προσωπικότητες του ελληνικού κράτους που πρωταγωνίστησαν στην πολιτική ζωή για τις επόμενες δεκαετίες: Μεταξάς, Πλαστήρας, Παπάγος και πολλοί άλλοι. Η πρώτη και σημαντικότερη φάση του Μακεδονικού Ζητήματος, η μοιρασιά της Μακεδονίας ανάμεσα στις βαλκανικές δυνάμεις, έληξε με έναν τρόπο που δύσκολα θα φαντάζονταν ακόμα κι οι πιο πολεμοχαρείς Έλληνες καραβανάδες. Παρ' όλα αυτά, άφησε ανοιχτά ζητήματα. Η δημιουργία του αλβανικού κράτους κι η διεκδίκηση του νότιου μέρους της ήταν ένα από αυτά. Οι σλαβόφωνοι μακεδόνες, οι οποίοι μετά από μία εικοσαετία ανηλέων διώξεων είχαν εγκαταλείψει μαζικά τους τόπους τους, παρέμεναν πάραυτα μία ευμεγέθη μειονότητα στην ελληνική πλέον Μακεδονία, κυρίως στα δυτικά. Ο μεγαλύτερος όγκος τους βρισκόταν πλέον στο νότιο τμήμα του σερβικού κράτους.

Το Μακεδονικό Ζήτημα δεν είχε ακόμα λήξει. Συνέχισε να έχει ακόμα πολλούς ανοιχτούς λογαριασμούς. Η δημιουργία της Σοβιετικής Ένωσης κι η πολιτική της στα Βαλκάνια καθόρισε την επόμενη φάση των ανταγωνισμών στη Μακεδονία.

Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '40 ΚΙ Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Το σοβιετικό κράτος κατά τη δεκαετία του 1920 ήταν ένα ιμπεριαλιστικό κράτος, όπως κι η προκάτοχός του τσαρική Ρωσία. Οι σοβιετικοί κληρονόμησαν όλες τις δυτικές στρατηγικές ανάσχεσης της επιρροής τους στα Βαλκάνια. Κατά συνέπεια, έπρεπε

να συγκροτήσουν κι αυτοί τη δική τους στρατηγική. Από αυτή τη σκοπιά μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή η θέση της Κομιντέρν τη δεκαετία του 1930 περί αυτόνομου μακεδονικού κράτους. Οι σοβιετικοί επιθυμούσαν το δίχως άλλο η σλαβική επιρροή να βρίσκεται όσο το δυνατόν νοτιότερα, προς τις θερμές θάλασσες. Όλα αυτά, βέβαια, εκφράζονταν με επαναστατική φρασεολογία «περί αυτοδιάθεσης των λαών» κι άλλα τέτοια ωραία.³

Μπορεί οι σοβιετικοί να κάνανε τα κουμάντα τους, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι τα κομμουνιστικά κόμματα των βαλκανικών κρατών είχαν την ίδια άποψη με τη σοσιαλιστική μητέρα πατρίδα. Το ελληνικό ΚΚ υπεράσπιζε ακράδαντα, από τη δεκαετία του '30 κι έπειτα, το γνήσιο εθνικό συμφέρον για το Μακεδονικό Ζήτημα, πάρα τις περί του αντιθέτου ιστορικές κατηγορίες των ντόπιων φασιστών. Αυτό έγινε φανερό, εκτός των άλλων, και από τη σταθερή στρατηγική υποβάθμισης κι ελέγχου των σλαβομακεδόνων ανταρτών και ανταρτισσών καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '40. Παρ' όλο που η στήριξη των σλαβομακεδόνων στον ΕΛΑΣ, ιδιαίτερα στην τελευταία φάση του εμφυλίου πολέμου, ήταν μαζική κι είχε τεράστιο για αυτούς κόστος. Η πολιτική συναίνεση στο ελληνικό κράτος σχετικά με το Μακεδονικό Ζήτημα έχει κατά συνέπεια βαθιές ρίζες κι είναι καθολική.

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, το βουλγαρικό κράτος βρέθηκε και πάλι να συμμαχεί με το γερμανικό κι έπειτα από 30 σχεδόν χρόνια να επιζητάει ξανά την ενσωμάτωση των εδαφών της σημερινής Βόρειας Μακεδονίας από τη μία και την έξοδο στο Αιγαίο από την άλλη. Η ανατολική Μακεδονία κι η Θράκη ήταν η ζώνη της βουλγαρικής κατοχής την περίοδο 1941-1944. Το βουλγαρικό κράτος εφάρμοσε μία πολιτική εκ νέου εθνοκάθαρσης της περιοχής, προσπαθώντας να αλλοιώσει προς όφελός του τη σύνθεση του πληθυσμού. Για μία ακόμη φορά όμως, βρέθηκε στη λάθος πλευρά των πλανητικών ανταγωνισμών και με το τέλος του πολέμου αναγκάστηκε να υποχωρήσει από τις πάγιες βλέψεις του.⁴

Από την άλλη πλευρά, η νεότευκτη Σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία είχε πολλούς λόγους να ενσωματώσει στην ομοσπονδία της ως ξεχωριστή οντότητα τη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας: μία από τις φτωχότερες ομόσπονδες Δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Η δημιουργία του μακεδονικού κράτους δεν ενθουσίασε καθόλου τους βούλγαρους και πολύ λιγότερο τους Έλληνες. Όσο όμως το ομόσπονδο κράτος ήταν υπό τη σκέπη της τιτοϊκής Γιουγκοσλαβίας, το ελληνικό κράτος μπορούσε να αφοσιωθεί στο εσωτερικό του και την οριστική ενσωμάτωση της σλαβομακεδονικής μειονότητας.

Ήδη κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, είχε καταφέρει τη ριζική αλλαγή της εθνοτικής σύστασης της Μακεδονίας, μέσω των διώξεων και της αναγκαστικής μετανάστευσης των σλαβομακεδόνων, αλλά και μέσω του εποικισμού με πρόσφυγες μετά τη συντριβή στη Μικρά Ασία. Οι εναπομείναντες ήρθαν αντιμέτωποι μεταπολεμικά με μία ανηλεή πολιτική διά της βίας ενσωμάτωσης που είχε απ' όλα: απαγόρευση δημόσιας ομιλίας της γλώσσας, διαρκή επίτηρηση από κυπατζήδες και φασίστες, διακρίσεις κι απαγορεύσεις στα κοινωνικά τους δικαιώματα. Πρακτικά, το ελληνικό κράτος μέχρι τη δεκαετία του '70 θεωρούσε ότι είχε τελειώσει με το ζήτημα της μακεδονικής μειονότητας στην επικράτειά του.

Με την είσοδο του ελληνικού κράτους στην ΕΕ, την τότε ΕΟΚ το 1981, πολλοί στη Γιουγκοσλαβία θεώρησαν ότι υπάρχει η δυνατότητα αναγνώρισης μακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα και ταυτόχρονα τέθηκε ζήτημα επιστροφής των περιουσιών των σλα-



1946. Στα νότια της Γιουγκοσλαβίας δημιουργήθηκε το ομόσπονδο κράτος της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (δεν φαίνεται στον χάρτη). Η Βουλγαρία γνώρισε την τρίτη μεγάλη ήττα της στην περιοχή κι αποχώρησε ξανά από τα βόρεια παράλια του Αιγαίου.



1992. Ο χάρτης των Βαλκανίων μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ. Το βουλγαρικό κράτος ήταν εξαιρετικά αδύναμο πλέον, σε σχέση με τους υπόλοιπους ανταγωνιστές του, για να μπορεί να έχει ιδιαίτερες διεκδικήσεις. Το σερβικό κράτος οραματιζόταν τη Μεγάλη Σερβία επιτιθέμενο σε όλες τις πρώην ομόσπονδες δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας, πλην του Μαυροβουνίου και της Μακεδονίας. Οι έλληνες κάθονταν και παρακολουθούσαν φτιάχνοντας πολεμικό κλίμα στο εσωτερικό, ενώ αποσταθεροποιούσαν όπως μπορούσαν το ανεξάρτητο πλέον κράτος της Μακεδονίας. Με τις εκστρατείες του Μιλόσεβιτς στα '90s, το ενδεχόμενο της αλλαγής συνόρων στην περιοχή άνοιξε ξανά ύστερα από δεκαετίες. Και το ελληνικό κράτος ήθελε, σε κάθε περίπτωση, να έχει λόγο στα τεκταινόμενα.

βομακεδόνων μαχητών του εμφυλίου που βρίσκονταν στη Σοσιαλιστική Μακεδονία. Οι περιουσίες τους στην Ελλάδα είχαν περάσει από τις αρχές της δεκαετίας του '50, με απόφαση του ελληνικού κράτους, σε έναν εσμό από εθνικόφρονες, φασίστες, μπάτσους και λοιπά αποβράσματα. Η Γιουγκοσλαβία από το 1986 και μετά πίεζε για την απόδοση αποζημιώσεων για τις περιουσίες των σλαβομακεδόνων και την αναγνώριση των εναπομεινάντων σλαβομακεδόνων ως μειονότητα. Τα μακεδονικά συλλαλητήρια του 1992, δηλαδή, είχαν μία προϊστορία έντονης αντιπαράθεσης γύρω από το ζήτημα της μειονότητας. Ο επί δεκαετίες εμπειρογνώμων του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών για το μακεδονικό, Ε. Κωφός, ανέφερε:

Αυτά δηλαδή που συνέβησαν το 1991, έχουν προηγουμένως μια οκταετία έντονης αντιπαράθεσης αλλά όχι τόσο πολύ σε δημόσιο επίπεδο, πρώτα γίνεται σε διμέρες. Και αν διαβάσετε τις εφημερίδες της εποχής θα δείτε τα εξάστηλα και τα οχτάστηλα ήταν αστραπές, μέσα σε χιλιάδες άλλα θέματα που απασχολούσαν την ελληνική κοινή γνώμη.⁵

Το Μακεδονικό Ζήτημα δεν σταμάτησε να απασχολεί το ελληνικό κράτος ούτε στιγμή, άσχετα αν παρίστανε το αντίθετο. Το 1988, μάλιστα, μετονομάστηκε το υπουργείο Βορείου Ελλάδας σε υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης. Το ελληνικό κράτος ήταν απόλυτα προετοιμασμένο γι' αυτά που θα ακολουθούσαν κι είχε μία μακροχρόνια στρατηγική την οποία όλοι, από την άκρα αριστερά ως την άκρα δεξιά, στήριζαν κι αποδέχονταν.

Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΜΠΛΟΚ

Μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ, το βουλγαρικό κράτος είχε δεχθεί μία νέα τεράστια ήττα: τέτοιου μεγέθους που τα όνειρα πρόσβασης στο Αιγαίο είχαν προ πολλού ξεχαστεί. Ήδη από τη δεκαετία του '80, τα εσωτερικά ζητήματα που είχε η Βουλγαρία με τη μεγάλη τουρκική μειονότητα που διέθετε άρχισαν να την φέρνουν πιο κοντά στα συμφέροντα του ελληνικού κράτους. Ταυτόχρονα, το βουλγαρικό κράτος προσπάθησε διακριτικά να παρεμβαίνει στην πορεία του νεότευκτου κράτους της Μακεδονίας: ήταν το πρώτο κράτος που αναγνώρισε την ανεξάρτητη Δημοκρατία της Μακεδονίας, χωρίς όμως να αναγνωρίσει τη μακεδονική εθνότητα και γλώσσα. Για το βουλγαρικό κράτος οι σλαβομακεδόνες ήταν βούλγαροι.

Πολύ σημαντικές όμως ήταν οι εξελίξεις στους γιουγκοσλαβικούς πολέμους της δεκαετίας του '90. Το ελληνικό κράτος ήθελε να έχει λόγο σε πιθανή αλλαγή συνόρων, ένα ζήτημα που τέθηκε πραγματικά, για πρώτη φορά ύστερα από δεκαετίες, με τον μεγαλοϊδεατισμό του Μιλόσεβιτς και του Μλάντιτς. Από τη σκοπιά των ελληνικών συμφερόντων, μία ισχυρή Σερβία μπορούσε να ελέγξει τους μουσουλμανικούς, αλβανικούς και σλαβομακεδονικούς πληθυσμούς στα βόρεια σύνορά της. Το ελληνικό κράτος θα προτιμούσε τη Βοσνία υπό σέρβικη κατοχή, ώστε να εξουδετερώσει την τουρκική επιρροή στα Βαλκάνια. Θα προτιμούσε το Κόσοβο και πάλι υπό σερβική κατοχή, έτσι ώστε να αποτρέψει τη μελλοντική αύξηση της ισχύος του αλβανικού κράτους με τους αδελφούς κοσοβάρους, αλλά και τους αλβανούς στο Τέτοβο, δηλαδή την αλβανική μειονότητα του κράτους της Μακεδονίας. Θα προτιμούσε τέλος το κράτος της Μακεδονίας να βρίσκεται υπό σερβική ηγεμονία και ταυτόχρονα να έχει μία σχέση δορυφόρου με το ελληνικό κράτος. Αλλά το ελληνικό κράτος δεν παίζει μόνο του στα

Βαλκάνια. Όπως θα διαβάσετε και σε άλλα κείμενα αυτού του τεύχους, τα πράγματα εξελίχθηκαν κάπως διαφορετικά και κατά συνέπεια το ελληνικό κράτος έπρεπε να κινηθεί με βάση τα συμφέροντά του. Και το συμφέρον του είναι, σε αυτή τη συγκυρία, η σταθερότητα του μακεδονικού κράτους.

1. «Το 1907, αποδόθηκαν στους κομιτατζήδες 519 φόντοι, από τους οποίους μόνο 184 Ελλήνων (πατριαρχικών). Οι υπόλοιποι ήταν μουσουλμάνων πολιτών (86 φόντοι), Οθωμανών στρατιωτών (71), Σέρβων (49), Βλάχων (11) αλλά και 120 «βουλγαρίζοντων». Την ίδια χρονιά, στους Έλληνες αποδόθηκαν 392 φόντοι, από τους οποίους 320 «βουλγαρίζοντων», 17 πατριαρχικών, 21 βλάχων, 12 μουσουλμάνων και 22 Οθωμανών στρατιωτών. Στο ίδιο διάστημα, οι Τούρκοι άτακτοι σκότωσαν 172 «βουλγαρίζοντες» έναντι ενός μόνο Έλληνα πατριαρχικού». Γ. Μαργαρίτης, «Οι πόλεμοι», στον συλλογικό τόμο *Η Ελλάδα του 20ου αιώνα, Οι Απαρχές, Γ' τόμος, Μέρος 2ο*, Βιβλιόραμα, σελ. 163.
2. Dimitris Livanios, *The Macedonian Question: Britain and the Southern Balkans (1939-1949)*, Oxford University Press, 2008, σελ.42-48
3. Andrew Rossos, *Macedonia and the Macedonians: A History*, Hoover Institution Press, 2008, σελ. 183-212.
4. Bisser Petrov, «Η πολιτική της Βουλγαρίας έναντι της Ελλάδας μετά τη δεκαετία του '30 και η βουλγαρική κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης». Περιέχεται στο *Η Ελλάδα του 20ου αιώνα, Οι Απαρχές, Γ' τόμος, Μέρος 1ο*, Βιβλιόραμα, σελ. 151-173.
5. «Ανατομία του Μακεδονικού Ζητήματος στη Δεκαετία του '90», δημοσίευση συνέντευξης του Ευάγγελου Κωφού στον Γιάννη Μαυρή το 1995. Ανακτήθηκε από το mavis.gr.



28/4/1992. Ο Εθνάρχης Καραμανλής κλαίει με αναφίλητα λέγοντας «η Μακεδονία είναι μία και ελληνική»

Η εθνική αρχαιολογία τέθηκε στην υπηρεσία του ελληνικού κράτους με απώτερο σκοπό τη δημιουργία της αντίληψης ότι η μακεδονία είναι μία και ελληνική. Το κόλπο ήταν απλό. Η Μακεδονία του 'Ιλιντεν και της σλαβοφωνίας έπρεπε να διαγραφεί, δεν έπρεπε να γνωρίζουμε τίποτα για αυτούς. Το πολύ πολύ να επιτρεπόταν να ξέρουμε ότι στη Μακεδονία υπήρχαν κάτι τέρατα κομιτατζήδες βούλγαροι, όπως μας δίδαξε η Πηνελόπη Δέλτα *Στα μυστικά του βάλτου* αν και ακόμα και αυτό εγκαταλείφθηκε από το 1950 και μετά.

Το φιλαράκι του Καραμανλή, ο αρχαιολόγος Μανώλης Ανδρόνικος βοήθησε να συνδεθεί η μακεδονία με το αρχαιοελληνικό παρελθόν με βάση την ανακάλυψη της Βεργίνας το 1977. Από εκεί και έπειτα η Μακεδονία έγινε «μόνο ελληνική». Αρκετές γενιές ηλίθιων και καθαρχμάτων γαλουχήθηκαν με αυτή την αντίληψη.